# שמות ב

א. עה"פ [1] "שלח נא ביד תשלח" אי' במדרש [2]: "אמר (משה) לפניו רבש"ע שלח נא ביד תשלח — ביד משיח שהוא עתיד לגלות". אמנם, בקשתו זו של משה לא נתקבלה, כי רצונו של הקב"ה הי' שדוקא משה יהי' השליח להוציא את בנ"י ממצרים.

מדברי המדרש מובן שישנה שייכות מיוחדת בין משה ומשיח, אשר משום זה ביקש משה שהשליחות (בגאולתן של בנ"י ממצרים) שהוטלה עליו תימסר "ביד משיח"; אלא שמ"מ הייתה צריכה להיות הגאולה דיצי"מ דוקא ע"י משה, וענינו של משיח הוא דוקא גאולתן של ישראל מגלותם האחרון.

והנה תוכנה של שייכות זו שבין משה ומשיח (שמפני זה בא הצד־השוה שבתפקידיהם: לגאול את בני ישראל מגלותם) מובן ע"פ מארז"ל [3] "משה הוא גואל ראשון הוא גואל אחרון". והנה אין הפירוש שמשה גופו ובעצמו יהי' ה"גואל האחרון", שהרי משה הוא משבט לוי, ומשיח "יעמוד ... מבית דוד" [4] — משבט יהודה; אלא הפירוש, שמשה שהוא "גואל ראשון" הוא הוא שבכוחו ועל ידו יבא משיח הגואל האחרון.

והביאור: התורה היא ראשית (ו־עיקר) מעלתו של מלך המשיח — "הוגה בתורה" [5]; והיינו שכחו זה להיות גואלן של ישראל הוא ע"י התורה, שהיא "תורת משה" [6]; וכן עד"ז כחם של ישראל להביא את הגאולה העתידה ע"י עבודתם הם, הוא ע"י התורה (וכמשי"ת לקמן).

ושייכות פנימית זו שבין משיח ומשה מרומזת גם בזה שביאת משיח נקראת יבוא שילה — ש"יבא שילה" [7] בגימט' "משיח" [8]; ו"שילה" בגימט' "משה" [9]: כי "יבא שילה" — היינו גילויו של משיח וביאתו בפועל — הוא (בגימ') "משיח". ו"שילה" בגימ' "משה", היינו (זה שכבר ישנו קודם ל"יבוא") הכח על ביאתו של משיח הוא הוא ענינו של משה.

והנה ידועה שיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר [10] ש"יבא (שילה)" בגי' "אחד" ו"משה" בצירוף "אחד" בגי' "משיח".

---

1) פרשתנו ו, יג.

2) לקח טוב עה"פ. וראה סדר"א פ"מ: ביד אותו איש שאתה עתיד לשלוח כו' שנא' הנה אנכי שולח לכם את אלי הנביא וגו'. וראה תיב"ע: שלח כו' ביד פנחס רחמי למשתלחא בסוף יומיא (ופנחס הוא אלי' (תיב"ע וארא ו, יח. זח"ב קצ, סע"א. סדר"א פמ"ז. יל"ש ר"פ פנחס. מדרש אגדה שם. רש"י ב"מ קיד, ב. רלב"ג מ"א יז, א. ועוד).

3) ראה שמו"ר פ"ב, ו. זח"א רנג, א. שה"פ פ' ויחי. תו"א משפטים עה, ב.

וגם להמבואר במדר"א כו' (הובא בהערה הקודמת) שהכוונה ב"שלח נא ביד תשלח" לאלי' — ראה דב"ר ספ"ג: א"ל הקב"ה למשה כשם שנתת את נפשך עליהם בעוה"ז כך לע"ל כשאביא להם את אלי' הנביא שניכם באים כאחת.

4) רמב"ם הל' מלכים ספי"א.

5) רמכ"ם שם.

6) מלאכי ג, כב. וראה שבת פח, א.

7) ויחי מט, י.

8) בעל הטורים עה"פ.

9) זח"א כה, ב. רנג, א. כעה"ט שם. ל"ת להאריז"ל ושה"פ פ' ויחי. וראה בה־שיחה שנסמן בהערה הבאה.

10) אחש"פ תרצ"ט.

והיינו שביאתו של משיח בפועל („יבא") יהי' ע"י העבודה באופן של „אחד". והכח לבצע עבודה זו ניתן לנו ממשה[11], ולכן „משה" (נתינת הכח על עבודה זו) בצירוף „אחד" (העבודה עצמה) בגי' „משיח".

ב. והביאור בזה:

ארז"ל „עולם על מילואו נברא"[12], היינו שכאשר נברא העולם היו כל ענייניו בשלימותם. אלא שאח"כ ע"י חטא עה"ד, „שבא נחש על חוה, הטיל בה זוהמא"[13], וירד האדם (וה־עולם[14]) משלימותו וממעלתו — עד הזמן דמ"ת, שאז נתעלו מירידתן, כי „ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן"[15]; ושוב באה ירידה אח"כ ע"י חטא העגל שאז חזרה זוהמתן[16] — ועדיין היא בעולם עד בוא הגאולה העתידה ויקויים היעוד „ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ"[17], שאז תתבטל הזוהמא לגמרי, העולם יתברר ויזדכך ויתעלה בתכלית הבירור הזי־כוך והעלי'.

והנה ידוע אשר „ירידה צורך עלי' היא", והיינו שכל תכליתה של ירידה ממדריגה הקודמת היא לצורך עלי' הבאה על ידה[18] — הרי מובן שהעלי' שלאחרי הירידה יש בה עלי' לגבי העילוי שהי' קודם הירידה. ומובן מזה שמדריגת העלי' ע"י מ"ת שבאה לאחרי הירידה ע"י חטא עה"ד, יש בה יתרון על דרגת העילוי ש־קודם חטא עה"ד; ובודאי שכמו"כ הוא ביתרון מעלתה של העלי' ה־עתידה (שלאחרי הירידה בחטא העגל) לגבי העלי' דמ"ת (שקודם חטא העגל).

ומעלתה של עלי' זו (שלאחרי ה־ירידה, לגבי המעלה הקודמת) היא ביתר שאת — הן מצד המשכת אוא"ס ב"ה מלמעלמ"ט והן מצד התעלותם של בנ"י (והעולם) מלמטלמ"ע.

וכמו שמצינו בעלי' דמ"ת: דעם היות שגם קודם מ"ת כבר ניתן הכח על קיום המצות, ובלשון הרמב"ם[19] ש„על ששה דברים נצטווה אדה"ר וכו' והוסיף לנח אבר מן החי וכו' בא אברהם ונצטווה יתר על אלו וכו' ויצחק וכו' ויעקב הוסיף וכו' " ואמחז"ל דהאבות קיימו „כל התורה כולה עד שלא נתנה"[20] — עכ"ז הרי דוקא במ"ת נתחדש (לא רק עילוי רב ותוספת כח בקיום המצות עצמן[21], אלא גם) כל הענין ד„ובנו בחרת"[22] — בחירת

---

11) עדמש"כ בתניא רפמ"ב — ועפ"ז יובן מה שמבואר בהשיחה שמה ש„שילה" בגי' „משה" היינו שמשה ידע שעיקר כל הגילויים יהי' כאשר הכל יתברר, ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, ויברכו ויזככו מדבר העמים, וילכו לשילה ברינה. דלכאורה זה שמשה ידע כו' אינו טעם (מספיק) שבשביל זה יהי' בגי' שילה. ולפי המבואר בפנים י"ל שמשה ידע היינו ידיעה כדבעי — שיש לה' תולדות, נתינת הכח על עבודה זו, ולכן הוא בגי' שילה.

12) ראה ב"ר פי"ד, ז. פי"ג, ג.

13) שבת קמו, א.

14) ראה תו"א יתרו עד, ב.

15) שבת שם. זח"א נב, ב. זח"ב קצג, ב.

16) זהר שם. וראה תניא ספל"ו.

17) זכרי' יג, ב.

18) ראה בארוכה לקו"ש ח"ה שיחה א' לפ' לך ובהנסמן שם.

19) הל' מלכים פ"ט ה"א.

20) יומא כח, ב. קידושין פב, א.

21) ראה לקו"ש ח"ג פ' לך. ח"ה פ' וירא ובהנסמן שם.

22) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סי' ס' ס"ד.

הקב"ה בבנ"י, הבאה מעצמותו ית'[23] שלמע' מכל אור וגילוי (שנתגלה קודם מ"ת).

וכן הוא גם בנוגע למעלת דרגתם של בנ"י (והעולם): דאעפ"י שע"י חטא העגל חזרה זוהמתן של ישראל, מ"מ לא היתה זוהמא זו כמו קודם מ"ת[24]. דלפי שהבירור והעילוי ד־"פסקה זוהמתן" במ"ת הי' בדרגא נעלית יותר מדרגת העילוי קודם חטא עה"ד, והיינו שפעולתו היתה פנימית וחודרת יותר[25], לכן גם ב־ירידה שלאח"ז עדיין ניכרת פעולתו.

ג. ועד"ז הוא גם בענין העלי' בגאולה העתידה — שאז ילמד משיח תורה את כל בנ"י כולם[26], תורתו של משיח (בדוגמת העלי' שבמ"ת[27]) — שגם בה מעלה גדולה ויתירה על העלי' שבמ"ת[28]: ובשני הענינים הנ"ל — בגילוי האלקות מלמע' וב־מדריגתם של בנ"י (והעולם):

מבואר בתניא[29] שעם היות שגילוי האלקות שהי' במ"ת הי' בבחי' ראי' חושיית, בכ"ז הי' זה רק "מעין" ודוגמת הגילוי שיהי' לע"ל. הרי מובן מזה שבחי' "ונגלה כבוד הוי' וגו'"[30] — גילוי אוא"ס ב"ה שיהי' לע"ל — הוא נעלה יותר מבחי' גילוי האלקות שהי' במ"ת.

וגם בנוגע למדריגתם של בנ"י והעולם, הרי לע"ל יקויים מ"ש "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" ו"בלע המות לנצח וגו'"[31], והיינו

[לא כמו שהי' במ"ת שרק "פסקה זוהמתן" — ועדיין נשארה אפשריות שתחזור לאח"ז — (וכמו שהי' בפועל ע"י חטא העגל)[32], והיינו לפי שה־זיכוך שנפעל בעולם לא הי' מצד העולם עצמו, כ"א מצד המשכת וגילוי אלקות מלמעלה, ולכן "במשוך היובל" — כשנסתלק גילוי זה היתה שוב אפשריות לחזרת הזוהמא[33]. אבל לעת"ל היינו]

שענין הטומאה והזוהמא יועבר לגמרי, והיינו שהעולם עצמו מצד ענינו הוא יתברר ויזדכך ולכן גם הגילוי (והעלי') שיבא עי"ז יתגלה ויחדור בעולם באופן של "לנצח".

ד. והנה מזה אשר דוקא לאחרי הירידה היא העלי' הנעלית ביותר

---

23) ראה לקו"ת ויקרא לח, ב. ספה"מ תש"ג ע' 24. לקו"ש ח"ד ע' 1341. וראה לעיל בשיחה א' ס"ה ואילך.

24) ראה ניצוצי אורות זח"ג יד, כ.

25) שהרי במ"ת נתבטלה הגזירה דעל־יונים לא ירדו לתחתונים כו' (שמו"ר פי"ב, ג. וראה גם תנחומא וארא טו) וראה בה־נסמן לעיל הערה 21. וראה לקו"ש ח"ח שיחה לחגה"ש.

26) לקו"ת צו יז, א. שער האמונה פנ"ו.

27) ראה תו"א שמות מט, א. ובכ"מ.

28) ראה קה"ר (ספי"א ורפ"ב) שתורת עוה"ז הבל היא לפני תורתו של משיח.

29) פל"ו.

30) ישעי' מ, ה. וראה שער האמונה פכ"ה.

31) ישעי' כה, ח.

32) ראה ד"ה וירד תרמ"ג בסופו: ומה שבמ"ת פסקה זוהמתן אפ"ל שהוא כמ"ש בסש"ב בבינונים שהרע שבהם ישן ויכול להיות חוזר וניעור, כמ"כ כאן הרי אח"כ הי' חטא העגל שחזרה זוהמתן וה"ז שינויים, והיינו שגם מתחלה לא נזדכך לגמרי.

33) ראה בלקוטי שיחות שם שבמתן תורה — בפועל הי' רק הענין ד"עליונים ירדו לתחתונים", וענין "התחתונים יעלו לעליונים" — ביריר ועליית התחתון עצמו התחיל לאחרי מ"ת אלא שהכח ע"ז ניתן במ"ת.

מובן אשר הירידה אינה אלא הכנה מוכרחת [34] להעלי' הבאה אחרי'. והיינו כי דוקא העבודה במקום הירידה היא המביאה את העלי'.

וכמו שהעלי' דמ"ת באה ע"י ה־הכנה ד"מעשה אבות" [35] ואח"כ הבי־רור וזיכוך ד"כור הברזל" [36] במצ־רים [37], שהם שהכינו את בנ"י (וה־עולם) שיוכלו לקבל הגילוי דמ"ת;

כך, ע"י ההכנה של "מעשינו ועבו־דתינו כל זמן משך הגלות" [38] בבירור וזיכוך העולם עד שהעולם עצמו מצד ענינו הוא יזדכך ויתעלה כנ"ל תבוא העלי' דגאולה העתידה.

ה. והענין יובן בהקדים הקושיא הידועה [39] על מ"ש [40] "שמע ישראל וגו' ה' אחד": דלכאורה הי' מתאים יותר לומר "ה' יחיד", כי מלת "אחד" אינה מורה, לכאורה, על אמיתית יחודו של הקב"ה, שהרי יש "אחד המגוי" שיש שני לו (ולכן נאמר [41] "יש אחד ואין שני", כי מלת "אחד" לבדה עדיין אינה שוללת "שני"), משא"כ מלת "יחיד" שוללת מעיקרו ענין של שני?

והביאור בזה [42], דהיא הנותנת:

תכלית ואמיתית אחדותו של הקב"ה אינה ניכרת בשלילת כל מציאות זולתו מעיקרו (בחי' יחיד); כ"א דוקא כאשר ישנה מציאות של עולם ובכ"ז נרגש בעולם שאינו מציאות לעצמו בזה דוקא מתבטאת אמיתת אחדותו של הקב"ה. וזהו ענין "אחד" שגם כשישנו למציאות של עולם מ"מ מיוחד הוא עמו ית' בתכלית ה־יחוד [43]. וכמרומז בג' האותיות שבמלת "אחד": ד' — ד' רוחות העולם, ח' — ז' רקיעים וארץ (מעלה ומטה), א' — הקב"ה "אלופו של עולם" [44]. והפי' במלת אחד הוא שצריכים להמ־שיך ולגלות אלקותו ית' (הנרמז באות א') בעולם (הנרמז באותיות ח' וד') שגם בעולם — לשון העלם והסתר — כפי שהוא במציאותו ובגדריו הוא יורגש שכל מציאותו הוא "אלופו של עולם" (וכמרומז גם בזה שהא' שב־מלת "אחד" הרומזת על "אלופו של עולם" — היא הראשונה וכלולים בה ובטלים אלי' [45] הח' והד' הרומזות על מציאות העולם).

ו. אך לכאורה איך יהי' העולם — שענינו (כשמו) להעלים ולהסתיר על אלקות — "כלי" לקבל — ובאופן שיתגלה עי"ז — "אלופו של עולם"? הנה לזה נתנו תומ"צ לישראל במ"ת בכדי שבהם וע"י יבררו ויזככו את העולם ויעשוהו "דירה לו יתברך בתחתונים" [46].

וזה שבמ"ת ניתן הכח לברר ולזכך את העולם, היינו, לא זו בלבד שאז

---

34) ראה לקו"ש ח"ה ע' 57 ואילך.
35) ראה לקו"ש ח"ג ע' 776.
36) מלכים א ח, נא.
37) ראה תו"א יתרו (עד, א־ב), שמות שם.
38) תניא רפל"ז.
39) ראה תו"א וארא נה, ב. אמרי בינה שער הק"ש אות ח ואילך. ספהמ"צ להצ"צ ע' קכד. ובכ"מ.
40) ואתחנן ו, ד.
41) קהלת ד, ח.
42) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1335.
43) סמ"ק הובא בב"י או"ח סס"א. שו"ע או"ח שם ס"ו. שו"ע אדה"ז או"ח שם ס"ו. לקו"ת תזריע כג, ג. וראה כרכות י"ג, ב.
44) ראה שעהיוה"א פי"ב (פט, ב).
45) תנחומא נשא פט"ז.

ניתנו התורה ומצוותי', שעל ידם ייעשה העולם דירה לו ית', אלא שגם עצם גילוי האלקות שבמ"ת ומדריגתו של העולם באותה שעה נתנו הכח על בירור וזיכוך העולם לאחרי מ"ת:

בשעה שניתנה התורה נתבטל ה־עולם ממציאותו לגמרי מחמת עוצם הגילוי שמלמעלה, והיינו שביטול זה הי' מורגש גם בעולם, כמארז"ל: „צפור לא צווח כו' אלא העולם שותק וכו' "[46]. ואף שהעולם עצמו, כמו שהוא בגדריו ובמציאותו לא הי' ראוי עוד לקבל גילוי אור הנעלה שבמ"ת, ורק שנתבטל מגדריו וממציאותו וכו' מצד הגילוי הבא מלמע' (ולכן הי' זה רק לפי שעה, כנ"ל),

הנה ביטול זה בשעת מ"ת הוא שנתן הכח שיוכל העולם להתברר ולהזדכך ולהתעלות אח"כ עד אשר יהי' „כלי" ודירה לו ית'.

ז. ועפ"ז יבואר מה ש„משה" ב־הוספת „אחד" בגימטריא „משיח". כי ענינו של משה (מ"ת) הוא נתינת כח על העבודה בבירור וזיכוך העולם באופן של „אחד"[47], ועבודה זו בכחו של משה, תביא את הגאולה העתידה שהוא ענינו של משיח[48].

עפ"ז מבוארת השייכות הפנימית בין משה ומשיח, כי הגאולה העתידה באה בפועל ע"י משיח, אבל זהו בכחו של משה, שממנו וע"י ניתנה היכולת לקרב ולהביא גילוי משיח.

מאידך, מובן גם ההבדל שביניהם: כי אף שמשה הוא גואלם של ישראל, הרי תכלית שעבוד וגלות מצרים וגאולתם ויציאתם של ישראל ממצרים הוא מ"ת, כמ"ש[49] „בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", וענינו של מ"ת שהוא ענינו של משה, (נוסף על הענין העיקרי של בחירת הקב"ה בבנ"י כנ"ל), ה"ה נתינת הכח על העבודה בבירור וזי־כוך העולם; ענינו של משיח הוא גמר הבירור והזיכוך והעיקר העבודה לאח"ז, כאשר העולם כבר יתברר ויזדכך וכו'[50].

---

46) שמו"ר ספכ"ט.

47) ובזה יובן משארז"ל (דב"ר פ"ב, לא) שישראל זכו לק"ש במ"ת, כי במ"ת ניתן להם הכח על העבודה ד„אחד", כבפנים.

48) ואף שבשיחה הנ"ל מבואר שזה ש„משה" בצירוף „אחד" בגי' „משיח" היינו שבזה שבישראל תהי' אחדות בכלל, ובפרט התאחדות בענין הדיבור אודות משיח כו', ימשיכו הגאולה שלימה ע"י משיח. — הרי להיות שהגילויים דלע"ל תלויים לא רק בבירור וזיכוך ומצבם של ישראל עצמם, כ"א גם בבירור וזיכוך העולם כמבואר בתניא (פל"ז ואילך) ובכ"מ, הרי עכצ"ל שצ"ל הענין ד„אחד" גם בעולם.

אלא שבכדי לפעול אחדות בעולם צ"ל תחלה אחדות בישראל (ראה לקו"ש ח"ט ע' 159 ובהערה 49 שם), ואמתית האחדות בישראל הוא ג"כ בדוגמת הענין ד„אחד" — שגם מצד ציור הפרטי שבהם, שבזה כ"א מחולק מחבירו — הם בהתאחדות (ראה בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 1142 ואילך. לקו"ש ח"ט הנ"ל).

49) פרשתנו ג, יב.

50) וי"ל שזהו גם תוכן מענה הקב"ה למשה (פדר"א שם): לא אמרתי לך לך ואשלחך אל ישראל אלא לך ואשלחך אל פרעה, לאותו איש שאתה אומר אני שולח לע"ל אל ישראל כו',

כי ענינו של משה הוא בעוד שיש מציאות „פרעה" בעולם, לבררו ולזככו כו', משא"כ ענינו של אלי' (ומשיח) הוא בעיקר לאחר ש„ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", כבפנים.

ח. האדם הוא עולם קטן [51]. וע"ד סדר הנ"ל בעולם (כפשוטו) כן הוא בכאו"א ובכל יום ויום, אשר יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב. ואח"כ אומר בידך אפקיד רוחי. ולמחרתו נעשה ברי' חדשה [52] ומתחיל עבודה חדשה.

עבודת היום מתחילה בתפלה ותורה — "לביהכ"נ ומביהכ"נ לביהמ"ד" [53], ואז גם מקבל "הכח" לעבודתו בעולם: נפה"א מתפשטת בגופו (ע"י התפלה [54]) ויכול למשול ביצה"ר ובחלקו בעולם (ע"י התורה — תבלין ליצה"ר [55] וכ"פשוטו — הוראה בכל דרכיו); ואח"כ באה העבודה בפועל בעניני עולם — "הנהג בהם מנהג דרך ארץ" [56]. ועד אשר כמ"ש הרמב"ם [57] "שהחכם כו' צריך שיהי' ניכר כו' במאכלו ובמשקהו וכו'", והיינו שבכל עניניו יהי' ניכר שהוא "החכם עיניו בראשו" ו"מלט הוא את העיר (קטנה) בחכמתו" [58], ה"חד" בטל לה"אלף" אלופו של עולם ע"י "אאלפך חכמה" [59].

ולאחרי גמר עבודת היום, שאז עושה האדם חשבון צדק של עבודתו במשך היום, מודגש שוב תפקידו ל־המשיך בחי' האל"ף בכל עניני העולם. וזהו שאומר "בידך אפקיד רוחי גו' א־ל אמת" *[59]. כי ענינו של "אמת" הוא ע"ד בחי' "אחד" הנ"ל, וכמש"נ [60] "ואמת הוי' לעולם" [61], וכדאי' בירושלמי [62] ש"חותמו של הקב"ה אמת" לפי שבג' האותיות א'מ'ת', הנה הא' ראשונה שבאותיות ומ' — אמצעיתן ות' — אחרונה שבאותיות, כמ"ש [63] "אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים", והיינו שבכל עניני העולם מן הקצה אל הקצה יומשך ויתגלה "אמת הוי'" — אלופו של עולם ושמאמתית מציאותו נמצאו כל הנמצאים. ולכן איתא בספרים [64] שבהסיר הא' ממלת "אמת" נשאר "מת" — היפך ענין החיים.

וכשם שבכללות, הרי במתן תורה ניתן הכח על בירור וזיכוך העולם, כך בעבודתו הפרטית של כאו"א, ע"י בירור וזיכוך חלקו בעולם ע"י עבודתו כמצווה עליו בתורה (בחי' משה), באים להגאולה הכללית [65] (בחי' משיח) בעגלא דידן.

(משיחת אחש"פ תשכ"ט)

---

51) תנחומא פקודי ג. ת"ז תס"ט (ק, א). ועייג"כ אדר"נ פל"א. קה"ר א, ד. וח"א קלד, ב. מו"נ ח"א פע"ב. לקו"ת במדבר ה, סע"א.

52) ילקו"ש תהלים רמז תשב. שו"ע אדה"ז או"ח מהדו"ק ס"ד ס"א, ס"ו ס"א.

53) ברכות סד, א.

54) לקו"ת פנחס עט, ד. ובכ"מ.

55) ראה קידושין ל, ב.

56) ברכות לה, ב. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סי' קנה־קנו.

57) הל' דעות פ"ה ה"א.

58) קהלת ב, יד. ט, טו. נדרים לב, ב.

59) איוב לג, לג.

*59) תהלים לא, ו.

60) תהלים קיז, ב.

61) ראה לקו"ת בהעלתך ל, ד.

62) סנהדרין פ"א ה"א. וראה דב"ר פ"א, ז. שהש"ר פ"א ט, א.

63) ישעי' מד, ו.

64) חדא"ג מהרש"א סנהדרין צז, א. ד"ה בלא זימני'. וראה מאו"א מע' אמת.

65) ראה אגה"ק ס"ד.